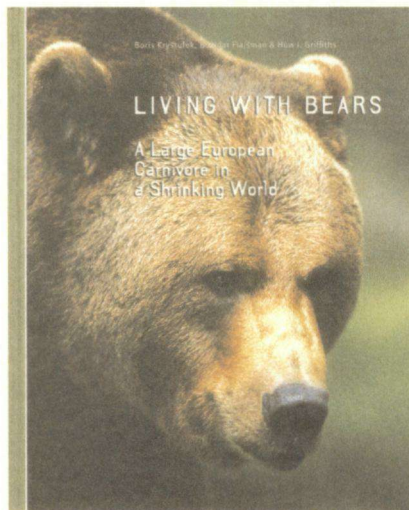

Leven met beren

Op het Iberisch en Scandinavisch schiereiland leven nog enkele verspreide populaties beren, lynxen en wolven, dat is bekend. Wie echter een serieuze kans wil maken op een (veilige) ontmoeting met één van deze grote roofdieren, kan beter een trip naar Oost-Europa plannen. Wie daarover wel wat wil lezen, en toch geen saaie rapporten wil doorworstelen, hoeft bij deze niet verder te zoeken. In een vijftiental hoofdstukken schetst een twintigtal deskundige auteurs in dit zeer fraai geïllustreerd boek een overzichtelijk beeld van de geschiedenis (vanaf het Pleistoceen), het beheer en de huidige stand van zaken omtrent de bruine beer en de grote roofdieren in het algemeen in Oost-Europa. Een aantal onderzoeken uit o.a. Slovenië, Kroatië, Tsjechië en Slowakije biedt een klare kijk op het 'samenlevingsprobleem' (bruine beer versus mens, grote roofdieren versus vee), wildbeheer en de jacht op grote roofdieren, enz. Ook wordt ingegaan op het contrast tussen de genadeloze vervolging van weleer en de recente beschermingswetgeving in verscheidene landen anno 2003. Hoewel doorheen het boek de bruine beer het meest uitvoerig wordt behandeld, komen ook de lynx en de wolf ruim aan bod. Ook de Alpen worden in het verhaal betrokken, met een korte uitweiding naar de spontane terugkeer van beren in Oostenrijk, een herintroductieproject van Sloveense beren in Italië, een blik op de recente invasie van wolven in de Franse Alpen en wolven en lynxen in Zwitserland. Naast deze voor de hand liggende reislanden, worden o.a. ook Macedonië, Bosnië of Albanië niet vergeten. Misschien toch één gemis: Roemenië, waar toch nog steeds grote en levensvatbare populaties van de drie soorten leven, wordt in het boek vrijwel buiten beschouwing gelaten. Misschien ontbrak het de auteurs echter aan voldoende contacten en bronnenmateriaal uit dat land. Uiteraard tot de verbeelding sprekend zijn de soms zeer gedetailleerde kaarten over de verspreiding en het voorkomen van de drie grote roofdieren in de besproken landen, met bijbehorende recente populatie-aantallen. Het boek heeft de uitvoerigheid en het detail van een standaard naslagwerk en de aantrekkelijke leesbaarheid van spannend proza! Na het doorlezen ervan kom je tot de ont-

dekking dat van alle Europese landen Slovenië misschien nog wel het best heeft leren leven met de aanwezigheid van grote roofdieren in de nabijheid van mensen... of zou dat aan de nationaliteit van de auteurs liggen?

Bob Vandendriessche

Boris Kryatufek, Božidar Flajšman & Huw I. Griffiths, 2003. *Living with bears; a large European carnivore in a shrinking world*. Ecological Forum of the Liberal Democracy of Slovenia, Ljubljana. 368 pp. ISBN: 9619052242. Prijs ongeveer € 44,00.

Alles over bevers

De auteurs van dit boek leggen al in hun inleiding de lat voor zichzelf erg hoog: zij willen een boek schrijven waarin alle beschikbare informatie over bevers bijeen is gebracht. Een boek dat bovendien is bedoeld voor een zeer brede doelgroep: van scholieren die een spreekbeurt voorbereiden via propedeuse studenten naar natuurbeheerders, burgers, en alle overigen die een overzicht van alle beschikbare informatie zoeken. Hun boek is dan ook zeer (soms té) uitgebreid geworden.

De samenstellers hebben ervoor gekozen om hun overzicht op te stellen voor zowel de Canadese (Noord-Amerikaanse) als de Europese bever. Daarbij blijkt de Noord Amerikaanse achtergrond van de auteurs: niet alleen doordat ze zich grotendeels tot de literatuur over de Canadese bever hebben beperkt, maar vooral door de vooroordelen ten aanzien van

de 'Old World' die hun beschrijvingen kleuren. Zo blijkt de Europese bever opeens "more ancient and conservative than its New World cousin, thought to be a younger and more progressive species". Misschien dat zij daarom in de eerste paar hoofdstukken zo sterk de nadruk leggen op de, relatief geringe, verschillen tussen de beide soorten!

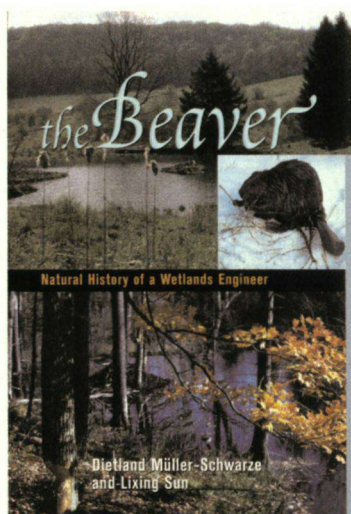
Voor het historisch overzicht is het leuk om te lezen hoe de beverjacht, bonthandel en verkenning van het Noord-Amerikaanse continent door de Europeanen met elkaar verweven zijn geweest. Net als de overige onderwerpen wordt ook dit onderdeel in overmatig detail behandeld, maar voor de gemiddelde Europese lezer is dit in ieder geval wat minder gesneden koek. Het is intrigerend om te weten te komen dat de huidige problematiek rondom de beide soorten bevers tegenovergesteld is: waar in Europa met man en macht gewerkt wordt aan nieuwe vestigingen van bevers door dure herintroductieprojecten, wordt in de Verenigde Staten met evenveel moeite geprobeerd nieuwe vestigingen te voorkomen en gepleit voor populatiebeperking ter voorkoming van overstromingen en schade aan bossen. Voor Europese lezers wellicht enigszins bevreemdend om te lezen, maar wel een nuttige vooruitblik, mochten de herintroducties aan deze zijde van de oceaan uiteindelijk weer een gezonde populatie bevers opleveren. Ook hier is de kans groot dat, waar bevers en mensen weer tegelijk voorkomen, zij met elkaar in botsing zullen komen. De technieken die aan waterbeheerders geboden worden om te voorkomen dat bevers duikers en watergangen afdammen, kunnen dan

nuttig blijken en wellicht een alternatief bieden voor het afschieten of afvoeren van hele beverfamilies.

Het boek zelf is overzichtelijk van opzet, maar desondanks is het geen prettig boek om te lezen. De regelmatig terugkerende infantiele toon irriteert en de lijn van het verhaal wordt regelmatig onderbroken door eindeloze vergelijkingen met andere zoogdiersoorten. Ook wordt niet consequent omgegaan met begrippen als 'home range', die bovendien vaak pas na een aantal keer gebruiken uitgelegd worden. Het is jammer dat de kwaliteit van de figuren en foto's slecht is, de uitgever heeft waarschijnlijk de prijs laag willen houden. Vanuit een wetenschappelijk oogpunt is ook het nodige op het boek aan te merken. Het belangrijkste punt van kritiek is, dat verschillen in gedrag en ecologie als soortgebonden eigenschappen worden aangemerkt, terwijl zij wellicht het gevolg zijn van verschillen in habitat, populatiedichtheid of de groeifase waarin een populatie zich bevindt. Voor veel figuren is bovendien het bijschrift een probleem: de uitleg is zo warrig dat achterhalen welke informatie uit de grafiek te halen is, een heel gepuzzel wordt. De indruk wordt gewekt, wellicht ten onrechte, dat de auteurs willekeurige figuren hebben overgenomen uit wetenschappelijke publicaties, zonder zich in de inhoud daarvan te verdiepen.

Zijn de auteurs nu geslaagd in hun opzet? Het boek bevat in ieder geval een grote hoeveelheid informatie die makkelijk te raadplegen is voor wie de Engelse taal beheerst. Leuk voor scholieren met een talenknobbel. Voor de gemiddelde geïnteresseerde leek zullen de toon en de grote hoeveelheid details het leesplezier beperken. Wie daardoor voortijdig ophoudt met lezen heeft echter pech: juist de laatste delen over ecologie en bescherming zijn het lezen waard. Voor een natuurbeheerder met weinig kennis van bevers kan het boek wel wat nuttige informatie leveren, maar bieden de Nederlandse rapporten die de afgelopen jaren zijn gepubliceerd minstens evenveel en beter toegankelijke informatie. Met als groot voordeel dat deze niet tussen de informatie over Canadese bevers uitgedrukt hoeft te worden.

Meta Rijks

Muller-Schwarze, D. & Sun, L. 2003. *The Beaver - Natural History of a Wetlands Engineer*. Cornell University Press. 190 pp.

Toekomst hamster in Nederland

Om te kunnen komen tot een verantwoord hamsterbeheer heeft het ministerie van LNV aan Alterra opdracht gegeven de genetische status van de hamster, *Cricetus cricetus*, te onderzoeken. Dat heeft geresulteerd in het onlangs uitgebrachte rapport 'Verleden, Heden en Toekomst van de Hamster *Cricetus cricetus* in Nederland vanuit Genetisch Perspectief'. Het rapport geeft ook een verantwoording voor het vangen van de laatste in het wild levende Nederlandse hamsters en adviseert met betrekking tot het fokprogramma en het uitzetten van gefokte dieren.

Kern van het rapport vormt de beantwoording van drie vragen: in welke mate is er bij de Nederlandse hamsters sprake van genetische variatie, hoe wordt op grond daarvan de levensvatbaarheid van de populatie ingeschat en hoe is de relatie met populaties in de buurlanden. Het onderzoek naar de genetische variatie betrof een analyse van mitochondriaal DNA (om verwantschap tussen individuen te bepalen) en microsatelliet analyse (waardoor men een indruk krijgt van de genetische variatie binnen een populatie en men individuen van elkaar kan onderscheiden). Geanalyseerd werden monsters van Nederlandse, Belgische, Franse en Duitse herkomst. Omdat er nog maar weinig levende hamsters in Nederland en België zijn, is ook gebruik gemaakt van DNA van opgezette hamsters en balgen in musea. Bovendien kon daardoor iets gezegd worden over de geschiedenis van het DNA van de hamsters in de laatste honderd jaar.

Uit de analyses bleek, dat binnen de populaties van Nederland en België nauwelijks genetische variatie bestaat: op grond van DNA onderzoek zijn individuen niet van elkaar te onderscheiden. Ook tussen de beide populaties is weinig verschil. Vergelijking met het onderzochte museummateriaal toont aan, dat de populaties altijd al sterk verwant waren en dat de variatie recent achteruit is gegaan. De nu resterende individuen bezitten nog maar een fractie van hun oorspronkelijke genetisch kapitaal. De dichtstbijzijnde Duitse populatie blijkt ook zeer verwant, maar heeft wel wat meer 'interne' varianten. De enige West Europese populatie die intern een grote genetische variatie heeft, bevindt zich in Saksen-Anhalt in Midden-Duitsland, en omvat qua aantal dieren een veelvoud van de andere West Europese populaties. Naarmate de geografische afstand

toeneemt, verschillen populaties in genetisch opzicht méér van elkaar.

Onderzocht is ook hoe het staat met negatieve effecten van inteelt binnen het lopende Nederlandse fokprogramma. De 15 wilde hamsters die in 1999 gevangen zijn, waren vrijwel zeker zeer nauw verwant. Van de 339 jongen, die in drie jaar geboren werden, vertoonden er slechts 15 een aangeboren afwijking. Wel lijkt de vruchtbaarheid van de dieren lager dan in het wild, maar dat kan voor een deel een gevolg zijn van stress door gevangenschap. Uitzette jonge dieren bleken namelijk veel sneller volwassen en reproductief te zijn dan leeftijdgenoten in hokken. En tenslotte heeft de hamster de laatste honderd jaar redelijk overleefd, ondanks isolatie en inteelt. En hiermee kon een laatste, misschien wel cruciale vraag beantwoord worden: is het verantwoord om hamsters met een geringe genetische variatie uit te zetten? Het antwoord is voorzichtig positief. Maar er is wel achteruitgang, op grond waarvan de onderzoekers het wenselijk achten om de genetische variatie te vergroten door de inbreng van 'nieuw bloed'. Daarbij manen zij echter tot voorzichtigheid. De hamsters in Nederland en België zijn al zó lang geïsoleerd, dat waarschijnlijk 'lokale adaptatie' heeft plaatsgevonden. Vreemde hamsters missen die adaptatie en kunnen bovendien ziekten meebrengen waartegen 'onze' hamsters niet (meer) resistent zijn. Door kruising kan de lokale adaptatie verloren gaan of verminderen, terwijl ziekten desastreus kunnen zijn. Geadviseerd wordt derhalve, de nieuwe hamsters te kiezen uit de meest verwante populaties: die in België en in Nord Rhein-Westfalen.

Het rapport is zeer leesbaar en ook voor degenen, die in de genetica niet goed thuis zijn, interessant (en leerzaam). Een minpuntje is, dat de eerste bladzijden (Woord vooraf, Inleiding en Samenvatting) veelal dezelfde informatie bevatten; maar gelukkig wekken ze toch voldoende interesse om tot dóórlezen te verleiden.

Alice Pillot

Jansman H.A.H et al., 2003. *Verleden, Heden en Toekomst van de Hamster* *Cricetus cricetus in Nederland vanuit Genetisch Perspectief*. Alterra-rapport 861, Wageningen. ISSN 1566-7179. 54 blz. Te bestellen door € 19,- over te maken op rekening nummer 36 70 54 612 t.n.v. Alterra, Wageningen onder vermelding van: Alterra-rapport 861.

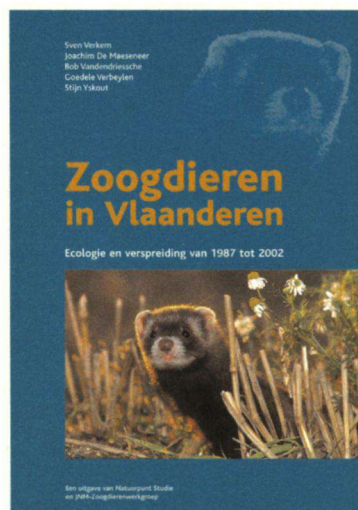
Vlaamse zoogdieratlas

Nog (net) niet verschenen, maar al wel in druk: 'Zoogdieren in Vlaanderen, ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002'. Kortweg: 'Zoogdieratlas van Vlaanderen'. De gezamenlijke inspanning van de zoogdierenwerkgroep van de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (JNM) en diverse andere Vlaamse vleermuis- en zoogdierwerkgroepen (tegenwoordig verenigd in Natuurpunt) heeft geleid tot een magnifieke uitgave over de zoogdieren van Vlaanderen. Een voorproefje uit de atlas is verschenen in Zoogdier 14(2) als kort artikel over de bosvleermuis in Vlaanderen.

De atlas wordt geopend met twee relatief korte en 'droge' hoofdstukken: één over de wijze waarop de atlas tot stand is gekomen en het tweede over de geldende wet- en regelgeving. Niet elke lezer zal in deze hoofdstukken veel interessants verwachten, maar dat is ten onrechte! Het eerste hoofdstuk geeft een goed beeld van de geschiedenis en ontwikkeling van het zoogdieronderzoek in Vlaanderen, het tweede hoofdstuk geeft een goed overzicht van de wet- en regelgeving, die op het gebied van de bescherming van zoogdieren steeds ingewikkelder wordt. Daarom is het voor professionals en vrijwilligers belangrijk om op de hoogte te blijven. Te meer omdat niet alleen de bescherming van zoogdieren beter (lees: strenger) wordt, maar ook het onderzoek aan en naar zoogdieren meer en meer aan regels is gebonden.

Het grootste deel van de atlas bestaat uit soortbeschrijvingen. Volgens een vast stramien worden, per soort, de uiterlijke kenmerken en de ecologie (biotoop, verblijfplaatsen, voortplanting, etc.) besproken. Vervolgens wordt ingegaan op de Europese en Vlaamse verspreiding (voorkomen). Daarbij is de recentste ecologische informatie over de soort opgenomen. Dankzij de inzet van nieuwe onderzoekstechnieken en de sterke groei van het aantal waarnemers is de kennis over zoogdieren, met name over vleermuissoorten, de afgelopen tien jaar enorm toegenomen. De atlas is het eerste standaardwerk dat deze kennis voor een breed lezerspubliek toegankelijk maakt. Een aandachtige lezer zal hier en daar nog wel eens de wenkbrauwen fronsen, met name waar het gaat om informatie over het voorkomen van zeldzame of lastig te determineren soorten (hamster, otter, lynx), maar dat mag de aanschaf van dit standaardwerk absoluut niet in de weg staan.

In de meeste verspreidingskaarten of in toegevoegde kaarten en figuren wordt bovendien extra informatie gegeven over de wijze waarop waarnemingen zijn verricht of hoe goed een atlasblok (5x5 km) op het voorkomen van die soort is onderzocht. Door deze aanpak toont de atlas niet de gebruikelijke kale verspreidingskaartjes met alleen 'positieve' waarnemingen (soort is vastgesteld). Uit de kaartjes is nu ook af te leiden waar onderzoek wél heeft plaatsgevonden, maar de soort niet is aangetroffen. Door deze uitwerking van de gegevens kan met recht gesproken worden van een 'Ecologische Atlas van de Vlaamse Zoogdieren'. De

atlas is dan ook een absolute aanrader voor een ieder in België en Nederland die in zoogdieren geïnteresseerd is!

Maurice La Haye

Verkem, S., J. De Maeseneer, B. Vandendriessche, G. Verbeylen & S. Yskout, 2004. *Zoogdieren in Vlaanderen. Ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002*. Natuurpunt Studie & JNM-Zoogdierenwerkgroep, Mechelen & Gent, België. ISBN 90-77507-01-9. 456 blz., €35,-. Leden van Natuurpunt en JNM krijgen 10% korting.

Te bestellen bij:

Natuurpunt Winkel , tel. (0)14-47 29 56 - www.natuurpunt.be of zoogdieratlas@natuurpunt.be
JNM-infocentrum, tel. (0)9-223 47 81 - www.inm.be